

Marko Šarić, univ. spec. oec.

Direktor Megaradio d.o.o.
E-mail: marko1saric@net.hr

prof. Petra Kovačec

Srednja škola Krapina

POVEZANOST PROTESTANTIZMA I KAPITALIZMA U NJEMAČKOJ

UDK / UDC: 283/289:316.323.6](430)

JEL klasifikacija / JEL classification: P10, P19, Z12

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 25. svibnja 2016. / May 25, 2016

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 12. listopada 2016. / October 12, 2016

Sažetak

U radu je prezentirana povezanost duha kapitalizma i protestantske etike. Protestantska etika bila je pokretačka sila i za nastanka današnjega kapitalizma. Političke i religijske razlike između protestantitma i katolicizma utječu na razvoj društva i države, dakle nacionalnog i državnog identiteta. Zašto se upravo u Sjevernoj Americi i zapadnoj Europi razvio kapitalizam? Sociolog Max Weber postavio je to pitanje, no odmah je dao i odgovor: protestantska etika imala je idealne predispozicije za razvoj kapitalizma i racionalizma. No, možemo li vjeru smatrati temeljem jednoga takvoga političko-ekonomskog sustava? Zašto je upravo protestantizam uporište kapitalizmu, a ne katolicizam? Zašto je uopće došlo do pobune protiv moćne crkvene vlasti, do crkvenog raskola? U ovom radu pokušat će se uspostaviti više poveznica između „protestantske etike i duha kapitalizma“ na temelju Weberova učenja. Autori također obrađuju poznatog protestantskog svećenika J. Calvina, po kojem je nazvana jedna od važnih struja u protestantskoj crkvi–kalvinizam. Na kraju rada predočeni su aktualni podatci prosječnog BDP-a po njemačkim savezним pokrajinama s vjerskim sastavom stanovništva.

Ključne riječi: liberalizam, protenstantizam, kapitalizam, politički katolicizam, Njemačka.

1. POLITIČKE RAZLIKE IZMEĐU PROTESTANTIZMA I KATOLICIZMA

Protestantizam je općenit naziv za sva kršćanska vjerska učenja koja su se odijelila od katolicizma nakon reformacije u 16. stoljeću. Izvorno je bila obilježena naglašavanjem vjerovanja u opravdanje po vjeri, u svećenstvo svih svetih, odnosno vjernika i u autoritet Biblije. Redom odbacaju autoritet Pape. Glavne protestantske skupine su:¹

- evangeličko-luteranske crkve,
- reformirane crkve (koristi se ponekad terminom „kalvinisti“),
- anglikanci.

Evngeličke slobodne crkve sebe ubrajaju u protestantizam, a i vide se kao „nasljednici reformacije“. Tu se, primjerice, pribrajaju adventisti, baptisti, metodisti i evngeosko-pentekostne crkve. Uz naznačene glavne denominacije, nazivom „protestanti“ obuhvaćene su i razne manje ili novije vjerske skupine poput: anabaptista, independentista, kvekeri (Društvo prijatelja), metodista, pentekostalaca, adventista i vrlo velikog broja drugih. Dakle možemo reći da protestantizam nije bio jedinstven pokret i jedna Crkva, nego neobvezatni skup mnoštva Crkava, sljedba i teoloških učenja. Doslovce raspršen u brojna središta i ostavljen bez zajedničke ustanove - kao što je u katolicizmu papinstvo - on se iznad svega oslanjao na teologiju. Zato u protestantizmu teolozi zauzimaju ono mjesto koje u katolicizmu pripada crkvenoj hijerarhiji, pa im je onda mogla biti povjerena skrb nad vjerskom baštinom. Protestantizam nije dakle neki čvrsto ustrojen sustav, nego se u njemu miješaju posve različite ili čak suprotne ideje i djelovanja, ali u konačnici može se ustvrditi da je većina teoloških odabira u protestantizmu ipak bila izvršena u korist liberalizma.

Pojmom (**prvobitno političkim**) protestanti u užem se smislu odnosi na pripadnike kršćanske konfesije nastale na njemačkome govornom području u vrijeme reformacije, pa se stoga povezuju prije svega s Martinom Lutherom i Philipp Melanchthonom, začetnicima luteranstva; te s Huldrychom Zwinglijem i Jeanom Calvinom, koji su reformaciju započeli u Švicarskoj, i začetnici su druge osnovne protestantske grane - kalvinizma. Anglikanstvo je nastalo odcjepljenjem crkve u Engleskoj od Rima 1534., kada je parlament proglasio kralja za poglavara crkve; u sljedećim desetljećima anglikanci su prihvatili znatne utjecaje protestantske teologije. Zbog nedostatka središnje uprave i potpunog negiranja tradicije, te oslanjanja samo na vlastita tumačenja Biblije, među Lutherovim sljedbenicima nastavile su se podjele i nakon Lutherove smrti. Kao vođa protestantizma u to doba profilirao se Philipp Melanchton; on je zastupao umjerenu struju. Nasuprot njemu bili su puristi, među kojima je videniji bio i Matija Vlačić Ilirik, te ubikvitarijanci Johannaes Brenza.

Bilo je i drugih struja, poput antonomijanaca Johanna Agricole, usmjerenja „progresivnog posvećenja duše“ Andreasa Hosemanna (Osiander),

¹ Jambreč, Stanko, 1999. *Hrvatski protestantski pokret XVI. i XVII. stoljeća*. Matica hrvatska. Zaprešić.

ili ekstremne duhovne mistike Caspara Scwenckfelda von Ossiga. Nakon 1580. luteransko usmjerenje protestantizma razvilo se prema dogmatskom ustaljivanju i strogom obdržavanju izvanjskih pravila vjerničkoga života, što je dovelo do pojave pijetizma u 17. i 18. stoljeću, koji su predvodili Johannes Arndt, Philipp Jakob Spener i Jean de Labadie. Godine 1817. Fridrih Vilhelm III. Pruski odredio je spajanje kalvinista i luterana u jednu Crkvu, što su potom slijedile i ostale njemačke države, no onda su se odvojili tzv. staroluterani. Danas je prepoznatljiva podjela među starijim protestantskim zajednicima, među kojima su luterani, reformirani, metodisti i baptisti, od velikog broja novijih protestantskih vjerskih zajednica, od kojih se ističu pentekostalci².

Za razliku od Rimokatoličke crkve - koja je sklopila konkordat s Hitlerovom vladom 1933. (*Reichskonkordat*), ali je u papinskoj enciklici „Mit Brennender Sorge“ iz 1937. također osudila nacističku ideologiju - protestanti nisu imali središnji upravu koja bi mogla nametnuti svoj stav prema vlasti. Neki protestanti podržali su dolazak Hitlera na vlast i izjednačavali su svoje nacionalne interese sa svojom vjerom. Tako je već 1933. osnovana Njemačka evangelička Crkva (tzv. Deutsche Christen, „njemački kršćani“), kojoj je na čelu bio „Reichsbischof“ Ludwig Müller (1883. – 1946.), a nauk joj je duboko bio utopljen u rasizam i glorificiranje arijske čistoće.

Međutim, mnogi su se vodeći protestantski teolozi, kao Paul Tillich, odupirali pokušajima nacista da upotrijebe protestantske crkve za svoju propagandu. Znamenita osoba, pastor i teolog, Dietrich protivio se nacističkom režimu pa je zato platio životom. Tijekom komunističko-socijalističkog totalitarizma razvila se i poticala (održana do danas) obmana kako je za pojam nacizma zaslužno kršćanstvo, a da su kršćani (katolici i protestanti) stvorili i održavali taj sustav.

Potrebno je podsjetiti na to kako su rušenje nacizma pokrenuli američko-engleski protestanti i oni su mu u konačnici i presudili zajedno s koalicijom europskih antinacističkih naroda, koji su većinski bili kršćani.³

Važno je naglasiti da je **liberalni protestantizam**⁴ jedan od najznačajnijih pokreta nastalih u kršćanskoj misli i političkoj kulturi zapadne civilizacije. Njegovi korijeni dosta su složeni. Međutim, potrebno ga je razmatrati kao posljedicu odgovora teološkom programu koji je postavio F. D. E. Schleiermacher, posebno na njegov naglasak na ljudskom osjećaju i potrebi povezivanja kršćanske vjere s ljudskom situacijom. Klasični liberalni protestantizam ima svoj nastanak u Njemačkoj sredinom 19. stoljeća, u kontekstu činjenice da kršćanska vjera i teologija traže obnovu u modernom svijetu. U Engleskoj snažna pozitivna teorija Carlsa Darvina stvorila je okruženje u kojemu se činilo da su neki elementi tradicionalne teologije (poput učenja o sedmodnevnom stvaranju svijeta) neodrživi. Mislioci liberalnog protestantizma tvrdili su da je obnova vjere

² <http://reformacija.net/category/reformacija>

³ <http://reformacija.net/category/reformacija/>

⁴ *Uvod u kršćansku teologiju*. 2007. Teološki fakultet, Matija Vlačić Ilirik. Zagreb.

potrebna ako kršćanstvo želi biti ozbiljna opcija u modernom svijetu, i zahtijevali su određeni stupanj slobode u usporedbi s doktrinalnim nasljeđem kršćanstva, s jedne strane, i tradicionalnim biblijskim metodama tumačenja, s druge strane.

Može se ustvrditi da je većina teoloških odabira u protestantizmu ipak bila u korist liberalizma, kao što smo prethodno naglasili, i dala je golem doprinos današnjoj definici modernog društva i države. Dok je naime katolicizam već od samog početka susreta odbacivao moderni svijet, a time i njegov liberalizam, dotle će protestantizam ići obratnim tijekom i odmah će prihvatiti moderni svijet, a onda i njegov liberalizam.

Nije onda slučajno da se najutjecajnija bogoslovska škola u protestantizmu naziva upravo liberalnom teologijom, a ne nekako drukčije.⁵ Još na početku reformacije prvi su protestanti bili zagovornici promjena - što im uostalom i samo ime kaže - pa su istraživali izvore novozavjetnih spisa i u svojim su se zahtjevima pozivali na pravo savjesti, čime su preduhitriili dvije izrazito moderne teme. U kalvinizmu će još više doći do izražaja ta potreba za promjenama u svijetu jer se u njemu čovjekovo spasenje počinje mjeriti uspjehom u životu i učinkom u radu, a ne povlačenjem u sebe.

Kalvinizam korespondira sa: socijalnim, etičkim, političkim, ekonomskim i, kao najvažnije – vjerskim aspektima života – te nudi odgovore i daje smjernice u tim područjima. To je sveobuhvatni sustav kršćanske misli koji povezuje duhovnost s društvom.

On se posebno referira na trajno učenje i obrazovanje, pa trajno i usavršavanje ostaje poticaj za duhovni rast i ostvarenje punine života na zemlji.⁶ Kalvinizam je teološki sustav i pristup kršćanskom životu koji naglašava vladavinu Boga nad svim stvarima. Ova varijanta protestantizma nazvana je po francuskom reformatoru Jeanu Calvinu.

Najvažniji elementi učenja kalvinizma⁷:

1. Bog je iznad svega i Stvoritelj svega, samo se Njemu trebaju svi pokloniti. On je dobronam, milostiv, spor na srdžbu i bogat milosrdem. Bog je jedan u biti i tri osobe, pa zato govorimo o Jednom Bogu, ali i misteriju Svetoga Trojstva (Otac, Sin i Duh Sveti). Vjeroispovijedanje ističe: „Vjerujemo i naučavamo da je Bog jedan u svojoj biti ili suštini, samopostojećii, svedostatan, nevidljiv, nematerijalan, beskrajn, vječn. Stvoritelj svega vidljivoga i nevidljivoga, najuzvišenije dobro, oživljava i održava sve, svemoguć i nadnaravno mudar, milostiv i milosrdan, pravedan i istinit.“
2. Biblija je Božja objava čovjeku (Sveto pismo, istinita Riječ Božja), temelj duhovnosti i društvene pravednosti. Vjeroispovijedanje ističe: „Vjerujemo i priznajemo da su kanonske knjige svetih proroka i apostola,

⁵ *Društveno Istraživanje*. 1995. 6, (885-910. Jukić J.) Zagreb.

⁶ <http://reformacija.net/2010/02/11/kalvinizam/>

⁷ <http://reformacija.net/2010/02/11/kalvinizam/>

kako u Starom, tako i u Novom zavjetu, istinita Riječ Božja, koja sama po sebi ima vrhovni autoritet, ne potječe od ljudi jer je sam Bog govorio patrijarsima, prorocima, apostolima, a još i danas nam govori kroz Sveto pismo.“

3. Crkva je zajednica odabranih grješnika pozvanih na vječno spasenje; pozvanih i posvećenih Bogu, u procesu: poziva, obraćenja i novog živoga s Bogom po Kristu Isusu. Crkva je sastavni dio društva te potiče duhovnu obnovu i društvenu pravednost. Država ne smije kontrolirati Crkvu, a Crkva se ne bavi sekularnim poslovima (otvaranje novih radnih mjesta, ekonomskim pitanjima, očuvanje reda, mira i zakona itd.). Vjeroispovijedanje ističe: „Crkva je zajednica vjernika pozvana ili sakupljena iz svijeta; zajednica svih svetih, naime onih koji istinski poznaju, ispravno štiju i služe pravoga Boga u Kristu Isusu Spasitelju, po Riječi i Duhu Svetomu i koji su vjerom sudionici svih blagodati slobodno ponuđenih u Kristu.“ Zajednica vjernika ustrojena je po prezbiterijalnom načelu, a službenici (prezbiteri, pastiri, učitelji, đakoni) pozvani su služiti i graditi njegovu Crkvu.
4. Gospodin Isus Krist je glava svoje Crkve i u njoj je trajno prisutan po Duhu Svetomu, stoga ne treba vidljivog vikara ili zemaljskog namjesnika. Vjeroispovijedanje ističe: „Vjerujemo i naučavamo da je Sin Božji, naš Gospodin Isus Krist, od vječnosti predodređen i postavljen od Oca da bude Spasitelj svijeta. Također vjerujemo kako se rodio ne samo onda kada se utjelovio od Djevice Marije i ne samo prije postanka svijeta, već od Oca prije sve vječnosti, na neizreciv način.“
5. Krist je ustanovio dva sakramenta (Krštenje i Večeru Gospodnju).
6. Biblijska predestinacija je temelj spasenja te nada u sadašnjem i vodstvo vječne utjehe. Vjeroispovijedanje ističe: „Bog je u vječnosti, slobodno, iz čiste milosti, bez čovjekove zasluge, predodredio ili izabrao svete koje će spasiti u Kristu, kao što je apostol poučio: ‘On nas u njemu sebi izabra prije stvaranja svijeta’ Ef 1,4, i opet: ‘koji nas je spasio i pozvao svetim zvanjem ne po našim djelima, već po vlastitoj odluci i milosti koja nam je od vječnosti dana u Kristu Isusu, a koja se sada objavila dolaskom našega Spasitelja Krista Isusa’, 2. Tim 1,9-10.“
- 7. Trajno obrazovanje i usavršavanje ostaje poticaj za duhovni rast i ostvarenje punine života na zemlji.**

Možemo kazati da je unutarstvetski protestantski asketizam brzo nadovezao i izjednačio sa svjetovnim djelatnostima u obitelji, odgoju, kulturi, znanosti, društvu, politici i gospodarstvu. Zbog toga je protestantizam mnogo više sudjelovao u stvaranju i oblikovanju moderne liberalističke civilizacije nego što joj se opirao ili je možda osuđivao, kako je to vrlo radikalno činio katolicizam u svojemu prvom razdoblju, pa sve do danas. Duh je kapitalizma - rekao bi M.

Weber - bio na taj način potican, poduprt i ohrabren od protestantske duhovnosti okrenute djelatnoj zauzetosti vjernika u svijetu.⁸

Liberalni protestantizam bio i ostao jedan od temeljnih nositelja i pokretača u oblikovanju modernoga svijeta. Otud njegovo brzo širenje ponajviše ondje gdje je taj moderni svijet i njegov liberalni kapitalizam uznapredovao, kao što su Sjedinjene Američke Države, Engleska, Francuska, Švedska Finska i druge zemlje velikoga blagostanja i osjetna napretka. U tom smislu protestantski liberalizam želi biti stvaralačko i poticajno teološko praćenje zbivanja u suvremenom razvijenom društvu.

Ni moćna marksistička ideologija, pa ni te brojne političke teologije iz nje izvedene nisu mogle baš ništa postići i zaustaviti liberalističku civilizaciju, utemeljenu na protestantskom liberalizmu, u njezinu usponu i širenju jer je ona ipak donosila čovječanstvu veće blagostanje od bilo koje druge civilizacije, dosad poznate u prošlosti.

Možemo izdvojiti neke negativne političke tragove što ih je ostavio liberalni protestantizam u prošlosti, poglavito kalvniistička nizozemska Crkva. U 20. stoljeću u Južnoafričkoj Republici kalvniistička Nizozemska reformirana Crkva iskoristila je učenje o predodređenju kao temelj za rasnu diskriminaciju. Govoreći o politici vlasti koja je zastupala nadmoć bijelaca, Nelson Mandela, prvi crnac koji je postao predsjednik Južnoafričke Republike, rekao je: „Tu politiku podržavala je Nizozemska reformirana Crkva, time što je aparthejdu pridavala vjerski temelj sugerirajući da su Afrikaneri (bijelci, potomci nizozemskih doseljenika) Božji narod, a da su crnci manje vrijedna rasa.“ Za Afrikanere su aparthejd i Crkva išli ruku pod ruku.⁹

Što se tiče **političkog katolicizma**^{10,11} on se pojavljuje prvi put kod pruskih katolika, u drugoj polovici 19. stoljeća, kao odgovor na liberalističke društvene tendencije. Glavni je razlog bio pokušaj kancelara Bismarcka da ograniči utjecaj Katoličke crkve i stavi je pod nadzor države; prvo u Pruskoj, a onda i u ujedinjenoj Njemačkoj. Borba koja je nastala, u povijesti je poznata kao *Kulturkampf*.

Iz Njemačke katoličko društveno gibanje širi se u Austro-Ugarsku, posebno u današnju Austriju, Ukrajinu, Sloveniju i Hrvatsku, gdje je znano kao Hrvatski katolički pokret.¹² U Europi se istodobno širi Katolička akcija, što je naziv za više organizacija i različitih grupacija katoličkih laika koje pokušavaju utjecati na društvo i politiku.

Nakon enciklike *Rerum novarum* (O novim stvarima) pape Lea XIII., iz 1891., političko katoličko gibanje postaje snažnije i življe pa se širi i na druga

⁸ *Društveno istraživanje*. 1995. god 4., 60; Jukić, J. Kršćanstvo. Zagreb.

⁹ <http://wol.jw.org/hr/wol/d/r19/lp-c/2010647>

¹⁰ *Political Catholicism in Europe 1918–45*. 2004. New York. 2005. London. ISBN 0-203-65539-7, ISBN 0-203-61906-4.

¹¹ *Catholic politics in Europe, 1918–1945*, 1997. Routledge. ISBN 0415064015, ISBN 9780415064019.

¹² Hrvatski katolički pokret. 2002. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001. Zagreb.

društvena područja, posebice u svijet rada. Tom enciklikom Katolička crkva pokazuje svoje zanimanje za socijalna, ekonomska, politička i kulturna pitanja, a osobito za radničko pitanje, i poziva na radikalnu preobrazbu zapadnoga industrijskog društva, prožetoga kapitalističkim i liberalističkim utjecajima. Katolički vjernici, predvođeni klerom, ulaze u aktivan društveni i politički život, angažirajući se u socijalnim problemima na kršćanskim, katoličkim načelima, i suprotstavljajući se svjetovnom, sekulariziranom pristupu. Tako je primjerice katolička aktivistkinja Mary Harris, s Nacionalnim katoličkim socijalnim koncilom, vodila borbu za ukidanje dječjeg rada u SAD-u na početku 20. stoljeća.

Neke od važnijih političkih stranaka bile su:¹³

- Konzervativna katolička stranka Švicarske – 1848.
- Katolička stranka u Belgiji – 1869.
- Njemačka stranka centra (Centar) – 1870.
- Slovenska pučka stranka – 1892.
- Kršćanska socijalna stranka u Austriji – 1893.
- Pučka liberalna akcija u Francuskoj – 1901.
- Talijanska kršćansko-socijalna stranka – poč. 20. st.
- Zajednička liga rimokatoličkih bijelaca u Nizozemskoj – 1904.; prelazi u Rimokatoličku državnu stranku 1926.
- Slovačka pučka stranka – 1918.
- Talijanska pučka stranka – 1919.,
- Poljska kršćanska demokratska stranka – 1919.
- Nacionalna liga za obranu vjerske slobode u Meksiku – 1924.

Katolička crkva i vjernici danas, poglavito u državama bivšega komunističko-socijalističkog bloka nalaze nažalost svoj put u žestokom otporu protestantskom liberalizmu, njegujući teorije zavjere i psihozu urote. Kao i u komunizmu, opet teško možemo živjeti bez neprijatelja: masona, boljševika, liberala, socijalista, sekta, drugih religija, zapadne demokracije, bankara i homoseksualaca. Narod koji je opsjednut idejom o svjetskoj opasnosti i sveopćoj zavjeri prestaje zapravo vjerovati u Božju moć i predaje se silama zla, nasilja, poraza i smrti. Istina je da ima i problema koje nosi liberalna demokracija (hedonistički izbor u moralu, ekološke prijetnje u napretku, nesmisao življenja u blagostanju, osamljenost ljudi u svijetu najsavršenijih komunikacija), ali ne može alternativa biti partijsko jednonumlje i psihoza urote.

¹³ https://hr.wikipedia.org/wiki/Politi%C4%8Dki_katolicizam#Katoli.C4.8Dki_pokreti_u_20._stolje.C4.87u.

2. RELIGIJSKE RAZLIKE IZMEĐU KATOLIKA I PROTESTANATA

Nekoliko je vrlo važnih vjerskih razlika između katolika i protestanata. Premda je tijekom proteklih nekoliko godina bilo pokušaja pronalaska zajedničkoga jezika između te dvije skupine, činjenica je da te razlike ostaju i da su jednako važne danas kao što su bile na početku protestantske reformacije. Izdvajamo četiri najvažnije.¹⁴

1. Veća razlika između katoličanstva i protestantizma pitanje je dostatnosti i autoriteta Svetoga pisma. Protestanti vjeruju da je Biblija jedini izvor Božje posebne objave čovječanstvu, i kao takva uči nas sve što je presudno za naše spasenje od grijeha. Protestanti Bibliju smatraju mjerilom po kojemu treba prosuđivati ponašanje svakoga kršćanina. To vjerovanje obično se naziva „Sola Scriptura“, i jedna je od „Pet Sola“ (latinska riječ *sola* znači ‘samo’) koje su izišle iz protestantske reformacije kao sažetak nekih važnijih razlika između katolikâ i protestanata. Dok je u Bibliji mnogo stihova koji potvrđuju njezin autoritet i dostatnost u svim pitanjima vjere i prakse, jedan od najjasnijih nalazimo u 2. Timoteju 3,16, gdje vidimo da: „Svako je Pismo od Boga nadahnuto i korisno za pouku, za karanje, za popravljavanje i odgajanje u pravednosti, da čovjek Božji bude savršen – opremljen za svako djelo ljubavi.“ Katolici, s druge strane, odbacuju doktrinu „Sola Scriptura“ i ne vjeruju da je Biblija jedina dostatna. Oni vjeruju da kršćanina podjednako obvezuju i Biblija i sveta rimokatolička Predaja. Mnoge rimokatoličke doktrine, kao što su čistilište, molitve svecima, štovanje ili obožavanje Marije itd., imaju jako malo ili nimalo temelja u Svetom pismu, nego se zasnivaju samo na rimokatoličkim predajama. U svojoj biti, to što Rimokatolička crkva niječe „Sola Scripturu“ i ustraje na tome da Biblija i njihova Sveta Predaja imaju jednak autoritet potkopava dostatnost, autoritet i dovršenost Biblije. Takvo gledište o Pismu korijen je mnogim, ako ne i svim, razlikama između katolika i protestanata.
2. Druga važna, ali blisko povezana razlika između katoličanstva i protestantizma, odnosi se na službu i autoritet Pape. Prema katoličanstvu, Papa je „Kristov vikar“ (vikar je zamjenik) i zauzima Isusovo mjesto kao vidljiva glava Crkve. Kao takav, ima sposobnost govoriti *ex cathedra* (s autoritetom o pitanjima vjere i prakse), a kada to čini, njegovo učenje smatra se nepogriješivim i obvezujućim za sve kršćane. S druge strane, protestanti vjeruju da ni jedno ljudsko biće nije nepogriješivo, i da je Krist jedini glava Crkve. Katolici se oslanjaju na apostolsko nasljeđe kako bi uspostavili autoritet Pape. Protestanti pak vjeruju da autoritet Crkve ne dolazi iz apostolskoga nasljeđa, već iz Božje riječi. Duhovna sila i autoritet ne leže u rukama običnoga čovjeka, nego se nalaze u samoj Božjoj riječi koja je zapisana u Svetom pismu. Premda katoličanstvo

¹⁴ <http://www.gotquestions.org/Hrvatski/razlike-katolici-protestanti.html>

poučava da jedino Katolička crkva može pravilno i točno tumačiti Bibliju, protestanti vjeruju da Biblija uči kako je Bog poslao Duha Svetoga da prebiva u svim nanovo rođenim vjernicima, čime ih je sve osposobio da razumiju poruku Biblije. To jasno vidimo u odlomcima poput Ivana 14,16-17: „Ja ću moliti Oca, i dat će vam drugog Branitelja koji će ostati s vama zauvijek: Duha istine, kojega svijet ne može pimiti, jer niti ga vidi niti ga poznaje. Vi ga poznajete, jer boravi s vama i jer će biti u vama.“ (Vidi također Ivan 14,26 i 1. Ivanova 2,27). Iako katoličanstvo uči da jedino Rimokatolička crkva ima autoritet i moć tumačiti Bibliju, protestantizam potvrđuje biblijsku doktrinu o svećenstvu svih vjernika, te da se pojedinačni kršćani mogu pouzdati u Svetoga Duha za vodstvo u samostalnom čitanju i tumačenju Biblije.

3. Treća važna razlika između katoličanstva i protestantizma tiče se načina spasenja. Još jedna od „Pet Sola“ reformacije bila je „Sola Fide“ (samo vjera), koja potvrđuje biblijsku doktrinu o opravdanju samo po milosti, samo kroz vjeru, samo zbog Krista (Efežanima 2,8-10). Međutim, prema rimokatoličanstvu, čovjek se ne može spasiti samo po vjeri u Krista. Oni uče da se kršćanin mora pouzdati u vjeru plus „zaslužna djela“ kako bi se spasio. Za rimokatoličku doktrinu o spasenju od velike važnosti je sedam sakramenata: krštenje, potvrda, euharistija, ispovijed, bolesničko pomazanje, sveti red i brak. Protestanti vjeruju da Bog opravdava vjernike na temelju vjere samo u Krista jer je Krist na križu platio sve njihove grijeha i pripisana im je njegova pravednost. S druge strane, katolici vjeruju da je Kristova pravednost dodijeljena vjerniku „po milosti kroz vjeru“, ali da sama po sebi nije dostatna da ga opravda. Vjernik mora „dopuniti“ Kristovu pravednost koja mu je dodijeljena svojim zaslužnim djelima. Katolici i protestanti također se ne slažu u pitanju što znači biti opravdan pred Bogom. Prema katoliku, opravdanje uključuje postajanje pravednim i svetim. Vjeruju da je vjera u Krista samo početak spasenja, te da svaki pojedinac mora raditi na tome svojim dobrim djelima, zato što „čovjek mora zaslužiti Božju milost opravdanja i vječno spasenje“. Naravno, to gledište o opravdanju suprotstavlja se jasnome učenju Svetoga pisma u odlomcima poput Rimljanima 4,1-12; Titu 3,3-7, kao i mnogim drugima. S druge strane, protestanti razlikuju trenutni čin opravdanja (kada nas Bog proglašava pravednima i svetima na temelju naše vjere u Kristovo djelo pomirenja na križu) i posvećenja (trajnoga procesa postajanja pravednima koji se nastavlja cijeli naš ovozemaljski život). Iako protestanti prepoznaju da su djela važna, vjeruju kako su ona posljedica ili plod spasenja, a nikad njegovo sredstvo. Katolici spajaju opravdanje i posvećenje u jedan trajan proces, što dovodi do zbuđenosti o tome kako se spašavamo.
4. Četvrta važna razlika između katolika i protestanata tiče se čovjekove sudbine nakon smrti. Premda obje skupine vjeruju da će nevjernici

vječnost provesti u paklu, postoje značajne i važne razlike u pogledu toga što se događa s njima. Iz svojih crkvenih predaja i oslanjanja na nekanonske knjige, katolici su razvili doktrinu o Čistilištu. Prema Katoličkoj enciklopediji, Čistilište je „mjesto ili stanje vremenite kazne za one koji ovaj život napuštaju u Božjoj milosti, ali nisu u potpunosti slobodni od lakih grijeha, ili nisu platili punu zadovoljštinu za njihove prijestupe“. S druge pak strane, protestanti vjeruju da ćemo nakon smrti ići izravno u Nebo i biti u Gospodinovoj nazočnosti zbog toga što smo opravdani po vjeri u Krista jedinoga (1 Korinćanima 5,6-10 i Filipljanima 1,23). Međutim, katolička doktrina o Čistilištu još više nas uznemiruje zbog činjenice da oni vjeruju kako čovjek mora, pa čak i može, platiti ili zadovoljiti za svoje grijeha. Rimokatoličko gledište o spasenju podrazumijeva da Kristovo pomirenje na križu nije bilo dostatno da plati za grijeha onih koji vjeruju u njega, te da vjernik mora okajati ili platiti za svoje grijeha, bilo djelima pokore ili vremenom provedenim u Čistilištu. Ipak, Biblija uvijek iznova uči da Kristova smrt sama može zadovoljiti ili umiriti Božji gnjev prema grješnicima (Rimljanima 3,25; Hebrejima 2,17; 1. Ivanova 2,2; 1. Ivanova 4,10). Naša pravedna djela ne mogu ništa dodati onome što je Krist već postigao.

Premda postoje brojne druge razlike između onoga što vjeruju katolici i protestanti, ove četiri trebale bi biti one na temelju kojih se zaključuje kako se ove dvije skupine znatno razlikuju. Veoma nalik na judaiste (Židove koji su rekli da se kršćani iz poganstva trebaju pokoravati starozavjetnom zakonu kako bi se spasili), o kojima je Pavao pisao u Galaćanima, čineći djela nužnima da bi se čovjek opravdao pred Bogom, katolici dobivaju potpuno drukčije evanđelje. Razlike između katolika i evanđeoskih protestanata važne su i bitne.

3. POVEZANOST PROTESTANTSKE ETIKE I KAPITALIZMA

Usprkos uobičajenim stereotipima da su se tzv. odmetnici od matice Crkve tj. protestanti pobunili jer je Crkva počela previše zadirati u svakodnevni svjetovni život, Max Weber nam objašnjava nešto sasvim drugo: „Ne previše, nego premalo crkvenovjerske vladavine nad životom, to je bilo ono što su upravo oni reformatori koji su se pojavili u ekonomski najrazvijenijim zemljama nalazili da kude.“¹⁵

Iz takva učenja protestanata, tijekom desetljeća i stoljeća zaživjela je protestantska etika. Utemeljenost ove radne etike nalazi se u predanoj, iskrenoj i jednostavnoj pobožnosti koja je usmjerena poštovanju samo jednoga, iskonskog Boga, utjelovljenoga u Isusu Kristu. Ona proizlazi iz kršćanskog nasljeđa, koje potiče pobožnost u osobnom životu i prakticiranju vjere unutar

¹⁵ Weber. 8

crkvene zajednice. Jedna bitna teološka postavka protestantske radne etike je: svako zanimanje može biti na slavu Bogu ako se obavlja poštenim, predanim i upornim radom. Pojednostavljeno, takva pobožnost potiče štedljivost, a kao posljedica takva predanoga i poštenog rada, i nastavkom na to štednje i društvene odgovornosti, stvaraju se osnove i društveni uvjeti koji dovode do akumulacije kapitala. Taj kapital, ako se njime racionalno i odgovorno koristi i dalje se ulaže, vodi u blagostanje pojedinca i društva.

Weber je postavio tezu da je duh kapitalizma odredila protestantska etika. On je svoj uzor najviše pronašao u Benjaminu Franklinu. Kroz cijelu Weberovu knjigu *Protestantska etika i duh kapitalizma* provlače se Franklinove riječi poput: “ako pola dana provedemo u dokolici, nismo izgubili samo novce koje smo potrošili nego i one koje smo zaradili“, i još: „a predanost poslu je vrlina, jer rad i stjecanje su upravo ono što Bog od nas očekuje. Oplođivanje kapitala je Bogu ugodna radnja i nema srama u takvom stjecanju, jer radeći prinosimo žrtvu Bogu“. Weber također ističe da stjecanje nikako nije cilj, nego rezultat, dakle nuspojava planiranja, rada i samoodricanja.

Protestantskoj etici postavio je Weber dvije osnovne teze:

1. posvetiti se treba svojim svjetovnim zvanjima s najvišom mogućom predanošću
2. rastrošnost se smatra grijehom, a nerad se smatra uvredom Bogu.

Temeljna vrijednost protestantske etike je rad. Weber se koristi njemačkom riječju *Beruf* (‘zvanje’, ‘poziv’). Bog je pozvao čovjeka da svojim radom služi odnosno daje svoj stvaralački doprinos zajednici. Uz radišnost, temeljno načelo postaje i skromnost, štedljivost i društvena odgovornost. Takva praksa vodi prema akumulaciji kapitala, koji onda služi za daljnja investiranja. Weber u početku svoga izlaganja opisuje razloge zašto su baš njemački gradovi plodno tlo za ovakvo sociološko istraživanje. Naime, u njemačkim selima i gradovima živi više protestantskih stanovnika i uz ona druga mjesta gdje ima više katoličkog stanovništva. Analizirajući uvjete koji su mogli stvoriti pogodnu klimu za nastanak kapitalizma, Weber je ustvrdio visoku povezanost između konfesionalne pripadnosti i razvoja nekog mjesta na ekonomskom planu.

Jedna bitna odrednica svega ovoga je i ta da se unutar protestantske radne etike posebna pozornost posvećuje upravo odnosu prema bogatstvu. „On nema ništa od svojega bogatstva za sebe lično – osim iracionalnog osjećaja da dobro izvršava svoj poziv.“¹⁶ Premda je bogatstvo postalo posljedica odnosa prema radu i životu, i u neku ruku Božji blagoslov kao nagrada za pošten i samoprijegoran rad (u skladu sa Zakonima), protestantima je važno odricanje od uživanja u tome istom bogatstvu. Novac nije objekt uživanja i potrošačkih strasti, već sredstvo akumulacije kapitala i investicija. Time ono samo po sebi prestaje biti grijeh, osim ako se umjesto društvene odgovornosti i investiranja s novcem počinje postupati kao s idolima, pa se padne u ovisnost o novcu, i on

¹⁶ Weber. 41.

postaje važniji od Boga i ostalih temeljnih vrijednosti života. Grijehom se isto tako smatra i stjecanje novaca na svaki nezakoniti način.

U realizaciju Božjeg poziva protestanti su dali sve od sebe, što su susjedi katolici okarakterizirali kao *Auri sacra fames* (Sveta glad za zlatom), i je na kraju postao znak prepoznavanja za novi „duh kapitalizma“ koji se širio Europom.

Pripadnost pojedinim sljedbama unutar protestantizma bila je uvjetovana i pripadnošću povlaštenim društvenim slojevima. U tom kontekstu Weber na početku knjige shematski prikazuje kolik je postotak protestanata, a kolik katolika i židova zastupljen u povlaštenim slojevima društva. Ta postotna zastupljenost pripadnika tih vjerskih zajednica ogleda se u svim životnim sferama počevši od obrazovanja. Tome u prilog Weber daje sljedeće podatke: u gimnazijama, realnim gimnazijama, realnim višim školama, višim školama, višim građanskim školama, računajući pojedinačno svaku od tih školskih tipova postotak učenika protestanata kretao se u gimnazijama od 43 do 69 % u realnima, dok je katolika u realnim gimnazijama bilo od 31 do 46 %, a židova tek od 7 % u realnim višim školama do 11 % u realnim školama. Prosječna postotna zastupljenost ovih religijskih skupina, poredana je sljedećim redoslijedom: protestanti 48 %, katolici 42 %, i židovi 10 %.¹⁷

4. ZAKLJUČAK

Možemo zaključiti da nam svi izneseni podatci daju dosta jasnu sliku o odnosu prema radu i religijskom značenju rada kod protestanata. Weber naglašava da su katolici bili skloniji obrtu zbog svog odgoja i religijskih učenja, kao i židovi, dok su protestanti bili skloniji sudjelovanju „u posjedu kapitala na rukovodećim pozicijama unutar moderne privrede, [...] jednostavno kao posljedica njihove historijski stečene, prosječno bolje imovinske snabdjevenosti“.¹⁸

Weber otkriva u čemu je tajna ekonomskog uspjeha zemalja u kojima je protestantizam dominirajuća religija. Iako se o tome ne govori „naglas“ iz sasvim jednostavnih razloga zbog održanja općeg mira u državi, ipak svaka religijska skupina (za nas je bitan prije svega protestantizam) u praktičnom životu primjenjuje u punom smislu religijska životna načela u svim životnim sferama. To je ujedno i najbolji primjer jer je protestantizam kao religija sve svoje obrede sveo na minimum uz maksimalnu skromnost i zatvorenost njihova obavljanja u uskim obiteljskim krugovima, dok se, s druge strane, njihova religioznost ogleda u predanosti radu i slijeđenju onoga što im vjera nalaže.

Na kraju i sam Weber ipak predočava realnost govoreći da je u modernom svijetu veza između protestantske etike i kapitalizma zapostavljena, pa čak i u dobroj mjeri zaboravljena jer su i ljudi zapostavili i zaboravili, možda namjerno ili slučajno, upravo ono što je veoma bitno, barem u kontekstu protestantskog

¹⁷ Weber. 9.

¹⁸ Weber. 9.

učenja, a to je zabrana uživanja u plodovima rada i bogatstvu.

Tu Weberovu misao donekle potvrđuju današnji odnos najbogatijih njemačkih pokrajina s vjerskim sastavom stanovništva. Ako usporedimo prosječni BDP po pokrajinama¹⁹ s vjerskim sastavom stanovništva²⁰, dobivamo sljedeću rang-listu: Najmanji BDP ima pokrajina Sachsen-Anhalt u kojoj je 4 % katolika, 14% protestanata, a čak 81 % su ateisti ili pripadaju drugim manjim vjerskim skupinama. U toj se pokrajini godišnje prosječno zaradi 38 309 eura po stanovniku. Berlin je na 11. mjestu s BDP-om od 43 353 € (9 % katolika, 19 % protestanata, 8 % muslimana, 63 % ostalih). Na visokom 3. mjestu nalazi se Baden-Württemberg s 54 456 € po stanovniku; vjerski je sastav: 37 % katolika, 33 % protestanata, 6 % muslimana, 24 % ostalih. S 54 590 eura godišnje Bayern, gdje prevladava katoličko stanovništvo (55 %), a udio protestanata tek je 21 %, zauzeo je drugo mjesto. Najbogatija njemačka pokrajina je Hessen (55 509 €). Ovaj pokrajina jedina u potpunosti potvrđuje Weberovu teoriju da je protestantska radna etika vrlo uspješna. Hessen naime **ima 40 % protestanata, 25 % katolika, a 29 % stanovnika ostalih vjerskih određenja.**

Uzroke ovakvoj trenutnoj situaciji teško je pronaći i objasniti. Nesporno je da su protestantska poimanja radne etike umnogome utjecala na razvoj kapitalizma ne samo u Njemačkoj nego i u cijelome svijetu. No, kako i sam Weber ističe, odnos prema religiji i životu po određenim religijskim načelima mijenja se iz godine u godinu, iz generaciju u generaciju, stoga i ne začuđuje promjena shvaćanja vjerskih načela u ovih 100-tinjak godina.

LITERATURA

Catholic politics in Europe, 1918–1945. 1997. Routledge. ISBN 0415064015, ISBN 9780415064019.

Društveno istraživanje. 1995. god 4., 60; Jukić, J. Kršćanstvo. Zagreb.

Hrvatski katolički pokret. 2002. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001. Zagreb.

Jambreč, Stanko. 1999. Hrvatski protestantski pokret XVI. i XVII. stoljeća. Matica hrvatska. Zaprešić.

Political Catholicism in Europe 1918–45, 2004. New York. 2005. London. ISBN 0-203-65539-7, ISBN 0-203-61906-4 .

Weber, Max. 1968. *Protestantska etika i duh kapitalizma.* IP Veselin Masleša. Sarajevo.

¹⁹ Podaci sa stranice www.finanzen.net (<http://www.finanzen.net/nachricht/private-finanzen/Gehaltsreport-2015-Gehaelter-nach-Bundeslaendern-Hier-verdienen-Sie-am-meisten-4209621>, posjećena: 18. 5. 2015.)

²⁰ Podaci sa stranice de.statista.com (<http://de.statista.com/statistik/daten/studie/201622/umfrage/religionszugehoerigkeit-der-deutschen-nach-bundeslaendern/>, posjećena: 18. 5. 2015.)

Finanzen.net (<http://www.finanzen.net/nachricht/private-finanzen/Gehaltsreport-2015-Gehaelter-nach-Bundeslaendern-Hier-verdienen-Sie-am-meisten-4209621>.) (18. 5. 2015.).

DasStatistik-Portal <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/201622/umfrage/religionszugehoerigkeit-der-deutschen-nach-bundeslaendern/> (18. 5. 2015.).

<http://www.gotquestions.org/Hrvatski/razlike-katolici-protestanti.html> (2. 3. 2016).

https://hr.wikipedia.org/wiki/Politi%C4%8Dki_katolicizam#Katoli.C4.8Dki_pokreti_u_20._stolje.C4.87u. (1. 3. 2016)

<http://reformacija.net/2010/02/11/kalvinizam/>. (1. 6. 2016).

<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/01/05/blank/key/religionen.html> (26. 8. 2016.).

Marko Šarić, univ. spec. oec.

Director Megaradio Ltd.
E-mail: marko1saric@net.hr

Petra Kovačec, BA

High School Krapina

THE CONNECTION BETWEEN PROTESTANTISM AND CAPITALISM IN GERMANY

Abstract

The paper presents the connection between the conceptions of capitalism and the Protestant ethic. The Protestant ethic was the driving force for the formation of capitalism in its present form. Political and religious differences between Protestantism and Catholicism affect the development of society and the state, i.e. the national and the state identity. Why had capitalism developed in the North America and Western Europe? Sociologist Max Weber raised the question, but immediately gave the answer: the Protestant ethic was the ideal predisposition for the development of capitalism and rationalism. Nevertheless, could faith be considered as the basis of such a political-economic system? Why is Protestantism itself the stronghold of capitalism and not Catholicism? Why did rebellion against the powerful church authorities occur? This paper will try to establish more links between the “Protestant ethic and the conceptions of capitalism” based on Weber’s teachings. The authors also analyse the famous Protestant minister J. Calvin, after which one of the major branches in the Protestant church was named – Calvinism. In conclusion the current data of the average GDP in respective German federal states with the religious composition of the population are given.

Key words: liberalism, Protestantism, capitalism, political Catholicism, Germany

JEL classification: P10, P19, Z12.